

فرم و نقش در ملیله کاری زنجان

جواد مزنگی

محمد تقی پیر بابایی

انتشارات مینوفر

Minufar Publications

مشهد مقدس - ۱۳۹۴

سرشناسه	: مزنگی، جواد، ۱۳۵۸ -
عنوان و نام پدیدآور	: فرم و نقش در مليله‌کاری زنجان/ جواد مزنگی، محمدتقی پیربابایی.
مشخصات نشر	: مشهد: انتشارات مینوفر، ۱۳۹۴.
مشخصات ظاهری	: ۱۶۴ ص.: مصور (بخشی رنگی)، جدول (بخشی رنگی)، نمودار (بخشی رنگی) .
فروست	: هنر و سینما؛ ۱۰.
شابک	: ۱۴۰۰۰۰ ریال: 978-600-95795-6-3
وضعیت فهرست نویسی	: فیها
یادداشت	: کتابنامه .
موضوع	: فلرکاری هنری -- ایران-- زنجان-- نمونه پژوهی
موضوع	: مليله‌دوزی -- ایران-- زنجان-- نمونه پژوهی
شناسه افزوده	: پیربابایی، محمدتقی، ۱۳۳۹ -
رده بندی کنگره	: ۱۶۴۷۴NK / ۱۳۹۴ م.ک.ک
رده بندی دیویی	: ۷۳۹/۰۹۵۵۳۴
شماره کتابشناسی ملی	: ۳۹۶۷۵۵۸

فرم و نقش در مليله‌کاری زنجان

تالیف: جواد مزنگی و محمدتقی پیربابایی

طراح جلد: جواد مزنگی

ناشر: مینوفر

نوبت و سال چاپ: اول، ۱۳۹۴

قطع: رقعی - شمارگان: ۱۲۰۰ جلد - قیمت: ۱۴۰۰۰ تومان

شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۹۵۷۹۵-۶-۳

انتشارات مینوفر: مشهد، ۰۹۳۵۲۱۶۲۷۵۵ و ۰۵۱-۳۸۳۲۳۵۵۳

سایت: www.minufar.ir - ایمیل: minufar@yahoo.com

این کتاب برآمده از پایان نامه ی دوره کارشناسی ارشد نویسنده (جواد مزنگی) در دانشگاه هنر اسلامی تبریز می باشد که با راهنمایی آقای دکتر محمد تقی پیربابایی با درجه عالی به انجام رسیده است. از محتوای این کتاب دو مقاله با درجه علمی ISI در نشریات بین المللی با این مشخصات منتشر شده است.

۱-Reviewing visual elements of rhythm, balance and movement of forms and motifs in filigree work of Zanjan { Javad mazangi¹, Mohammad taghi pirbabaie² }

International Journal Of Review in Life Sciences /ISSN
۲۲۳۱-۲۹۳۵ / India ۲۰۱۴

۲- Familiar with Filigree of Zanjan (Javad Mazangi^۱, Mohammad Taghi Pirbabaie^۲)

gmp review / ISSN ۱۴۷۶-۴۵۴۷ / England ۲۰۱۵

نگارنده بر خود لازم می داند از همراهی آقایان دکتر شهریار شکرپور، استاد حسن تقی پوروحید و همچنین هنرمندان مليله کار شهر زنجان که در به نتیجه رسیدن این پژوهش همراهی کرده اند قدردانی نماید.

فصل اول: ملیله کاری و وضعیت آماری آن در زنجان

۲۳	مقدمه
۲۶	معرفی استان و شهرستان زنجان
۲۸	مشخصات آماری صنایع دستی و هنرهای سنتی
۳۱	هنرهای ثبت معنوی
۳۲	تعریف لغوی ملیله
۳۲	تعریف فن و هنر « ملیله کاری » یا « ملیله سازی »
۳۴	گذشته ی ملیله کاری در ایران و زنجان
۴۱	وضعیت فعلی هنر ملیله کاری در زنجان
۴۴	ملیله کاری در دیگر کشورها

فصل دوم: شناخت ابزارها و شیوه ی کار ملیله ی زنجان

۵۳	مقدمه
۵۴	ابزارها و مواد مورد کاربرد در هنر ملیله کاری زنجان
۵۵	گروه ابزارهای مخصوص ملیله کاری
۶۳	مراحل و روش ساخت یک محصول در ملیله کاری زنجان
۶۵	ذوب نقره و ساخت مفتول و نوار ملیله
۶۸	ساخت اشیاء ملیله ای
۶۹	مفتول پیچی و لحیم کاری
۷۰	ذوغابکاری و پرداخت
۷۱	نحوه ی ساخت لحیم

۷۲	میزان تنوع محصولات تولیدی
۷۲	تقسیم بندی محصولات ملیله کاری
۷۷	ویژگی های محصولات هنر ملیله کاری زنجان

فصل سوم: تحلیل فرمها و نقوش در ملیله کاری زنجان

۸۵	مقدمه
۸۶	تعریف «فرم» در لغت نامه ها و هنر ملیله کاری زنجان
۸۷	تعریف «نقش» در لغت نامه ها و هنر ملیله کاری زنجان
۸۸	انواع «دیوارم» در ملیله کاری زنجان
۹۱	انواع «فرم» در ملیله کاری زنجان
۹۲	فرم های متداول
۹۹	فرم های آزاد
۱۰۰	انواع «نقش» در ملیله کاری زنجان
۱۰۶	نامهای مختلف فرمها و نقوش ملیله کاری
۱۱۰	تحلیل هندسی فرمها و نقوش ملیله کاری
۱۱۰	تطبیق فرمها و نقوش با خطوط منحنی و شکسته
۱۱۲	تطبیق فرمها و نقوش ملیله کاری با اشکال هندسی
۱۱۴	تفکیک نقوش ملیله کاری به اشکال ساده هندسی و خطوط
۱۱۶	تحلیل تناسب فرمها و نقوش بر اساس نسبت طلایی
۱۱۹	میزان پوشانندگی سطح بوسیله ی فرمها و نقوش ملیله کاری
۱۲۴	بررسی خطوط و نقاط طلایی در فرم ها و نقوش ملیله کاری
۱۲۸	عناصر بصری ریتم تعادل و حرکت در فرمها و نقوش ملیله کاری
۱۳۵	مطابقت فرمها و نقوش ملیله کاری با نقوش طراحی سنتی
۱۳۸	مقایسه ی قرینه سازی و تکرار
۱۳۹	مقایسه ی شباهت فرمها و اجزای ملیله کاری و طراحی سنتی
۱۴۶	مقایسه ی شباهت نقش های ملیله کاری و اجزای طراحی سنتی
۱۵۰	شیوه ی طراحی در ملیله کاری

۱۵۶	فهرست شکل ها
۱۵۹	فهرست نمودارها
۱۶۰	فهرست جداول
۱۶۲	منابع

www.ketab.ir

مقدمه

هنرهای سنتی و صنایع دستی ایران، هر کدام دارای محصولات و ویژگی‌های منحصر به فرد و برخاسته از نگاه جستجوگر و تلاش هنرمندان این مرز و بوم می‌باشند. نقش مایه‌ها و فرم‌هایی که در هر یک وجود دارد برگرفته از طبیعت بوده و حاصل همت و ذوق هنرمندانی است که سالهای زیاد زندگی خود را وقف فعالیت در یک رشته‌ی هنری کرده‌اند. در میان هنرها و صنایع دستی ایران، هنر ملیله‌کاری زنجان از جایگاه متمایز برخوردار است. این هنر، آمیزه‌ای از هنر و صنعت است و در آن علاوه بر آشنایی کافی به مواد، ابزارها و دانش فنی، داشتن صبر، حوصله و مهارت در فرم دادن مفتول‌های فلزی اهمیت زیادی دارد.

متأسفانه در طول زمان تکنیک‌ها و فنون این هنر بیشتر به صورت سینه به سینه به نسل‌های جدیدتر منتقل شده و آموزش این میراث معنوی ملی به هنرجویان به صورت علمی انجام نشده است. به همین خاطر، منابع مکتوب ارزشمند برای شناخت نقش‌مایه‌ها و فرم‌های هنر ملیله‌کاری بسیار محدود و ناکافی هستند. بنابراین بیم آن می‌رود که آنها در گذر زمان دچار تحول و دگرگونی شده و یا بر آنها گرد سرد تاریخ بنشینند و دچار فراموشی شوند.

به همین خاطر و با هدف کمک به حفظ و نگهداری این هنر ارزشمند ایران زمین، در این کتاب، بنا داریم به موضوع شناخت و تحلیل فرم‌ها و نقوش هنر ملیله‌کاری زنجان پرداخته و اطلاعاتی را درباره آنها گرد هم بیاوریم.

در این مقدمه اهمیت موضوع، اهداف و کاربردی را که از این کتاب مورد نظر است بیان می‌کنیم. پس از آن در ادبیات کتاب، سایر پژوهش‌هایی را که درباره ملیله‌کاری انجام شده است نام برده و در انتها روش گردآوری اطلاعات را بیان می‌نماییم.

در فصل اول به طور کوتاه پس از معرفی شهر هدف، یعنی زنجان، مشخصات آماری صنایع دستی این شهر توضیح داده می شود. آنگاه به معرفی واژه «ملیله» و هنر «ملیله کاری» پرداخته و سابقه ی آن را در ایران و زنجان بررسی می کنیم. باید یادآور شویم از آنجا که هدف این کتاب، بررسی جنبه ی تاریخی موضوع نمی باشد، بنابراین این شرح از اختصار لازم برخوردار خواهد بود. هرچند درباره سالهای آغازین رواج هنر ملیله کاری در ایران سند چندان معتبری نیز وجود ندارد. در این فصل همچنین به وضعیت کنونی ملیله کاری زنجان و مشخصات آماری این رشته ی هنری توجه می کنیم. در فصل دوم، پس از آنکه ابزارها و مواد مورد کاربرد در هنر ملیله کاری را توضیح دادیم، مراحل و روش ساخت یک محصول ملیله را شرح داده و از آنجا که به نظر می رسد ساخت لحیم مورد نیاز در ملیله زنجان (و بطور خاص ملیله نقره) شیوه ی ساخت مخصوصی دارد، این روش را به همراه فرمول آن توضیح می دهیم. در فصل دوم همچنین تنوع محصولات تولیدی هنر ملیله کاری را بیان خواهیم کرد و انواع مشخص آنها را ذکر کرده و ویژگی های مخصوص ملیله کاری این شهر را نام خواهیم برد. زیرا ملیله زنجان بخاطر وجود همین ویژگی ها، در ایران شاخص شده است.

اما در فصل سوم که فصل اصلی این کتاب به شمار می رود به موارد گوناگونی توجه کرده و نقوش و فرم های متداول در هنر ملیله کاری زنجان را تحلیل خواهیم کرد. ابتدا فرم و نقش را از دیدگاه لغت نامه ها و سپس در هنر ملیله کاری تعریف می نماییم و سپس انواع دیواره، «فرم» و «نقش» در ملیله زنجان به همراه نام های رایج و تصاویر آنها معرفی می شود. در ادامه چهارگونه تحلیل را انجام خواهیم داد.

تحلیل اول، بر اساس شناخت ویژگی های هنری فرم ها و نقوش استوار است. بنابراین آنها را با خطوط منحنی و شکسته مقایسه کرده و همچنین هر یک را به طور جداگانه به اشکال هندسی تجزیه خواهیم کرد.

در تحلیل دوم، پس از معرفی نسبت طلایی، فرم ها و نقوش ملیله کاری زنجان را بر اساس آن خواهیم سنجید و نقاط طلایی احتمالی در آنها را بررسی خواهیم کرد.

در تحلیل سوم به بررسی سه عنصر مهم بصری، یعنی ریتم، تعادل و حرکت در فرم‌ها و نقوش و محصولات ملیله‌کاری خواهیم پرداخت. در تحلیل چهارم، به تطبیق فرم‌ها و نقوش موجود در ملیله‌کاری با نقوش طراحی سنتی ایران می‌پردازیم. و سپس قرینه‌سازی و تکرار را در این دو مقایسه می‌کنیم. و در انتهای فصل شیوه‌ی طراحی را برای ساخت یک محصول، در این هنر توسط هنرمند ملیله کار توضیح می‌دهیم. در مورد این فصل ذکر یک نکته بسیار اهمیت دارد. بسیاری از مطالب این فصل بر اساس مصاحبه‌ی مستقیم و غیرمستقیم با اساتید ملیله‌کار و تلاش شخصی نگارنده در مطالعه میدانی گردآوری و نوشته شده است. بنابراین مطالب بر اساس جمع‌بندی مصاحبه‌ها و نظرات مختلف و به صورت تألیفی نوشته شده‌اند. بدیهی است این مطالب را نمی‌توان به منبع مکتوبی ارجاع داد.

بنابراین شناسایی و معرفی فرم‌ها و نقش‌های ملیله‌کاری زنجان در قالب نام یا نام‌ها، میزان استفاده در محصولات مختلف و همچنین تحلیل ساختاری هر نقش به شکل‌های هندسی به منظور شناخت بیشتر و میزان پوشاندگی آن از اهداف این کتاب هستند.

پیشینه و ادبیات کتاب

هنر ملیله‌کاری زنجان نیز مانند بسیاری از شاخه‌های هنری فلزکاری ایران، از جمله رشته‌هایی است که تا کنون محققان کمتر به آن پرداخته‌اند و به نظر می‌رسد می‌تواند بیشتر از گذشته موضوع شناخت و پژوهش قرار بگیرد. موضوعاتی از قبیل تاریخچه، روش کار، ابزارها، نقوش و فرم‌ها، محصولات و همچنین مطالعات تطبیقی این هنر با سایر هنرهای سرزمین کهن ایران، هر کدام می‌تواند زمینه‌ی یک پژوهش جداگانه قرار بگیرد و به ماندگارتر شدن ملیله‌کاری زنجان و معرفی اصولی‌تر آن کمک نماید. برای شناخت هنر ملیله‌کاری زنجان منابع مکتوب محدودی یافت می‌شود. آنچه

نیز هست به بیان تعاریف کلی و مختصر اکتفا می‌کند. گاهی نیز تحقیق‌ها، رونوشت‌ها و بازنوشت‌های یکدیگرند که به شناخت بیشتر نمی‌انجامند.

درباره‌ی پیشینه و ادبیات این کتاب که هدف آن بیشتر شناخت نقوش و فرم‌های پرکاربرد ملیله زنجان است، بجز یک مورد که در متن خود اشاراتی به نقوش کرده است تقریباً تحقیق جامعی که به بررسی، شناخت، تحلیل یا معرفی نقوش ملیله‌کاری زنجان بپردازد صورت نگرفته‌است. همچنین بطور تحلیلی درباره فرم‌ها و نقوش ملیله‌کاری کتاب جامع و شاخصی وجود ندارد. تنها مطالبی را به صورت بسیار محدود در چند کتاب می‌توان یافت. تنها یک کتاب به نام هنر ملیله‌کاری نقره درباره‌ی این رشته و به زبان فارسی بدست آمد که در ادامه به معرفی آن خواهیم پرداخت.

برای شناسایی منابع و یافتن بهتر پیشینه‌ی این کتاب از کتابخانه‌های مختلف از جمله کتابخانه دانشگاه‌های تهران، هنر تهران، هنر اسلامی تبریز، هنر اصفهان، شهید بهشتی تهران، استان قدس رضوی، سورم تهران و همچنین کتابخانه‌ی اداره کل میراث فرهنگی گردشگری و صنایع دستی استان زنجان و منابع اداره صنایع دستی شهر زنجان و پایان‌نامه‌ی موجود، آرشیو مجلات و پایگاه‌های مجازی اینترنت مانند بانک اطلاعات نشریات کشور و پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی استفاده شد و با توجه به این تلاش اطلاعات و عناوین منابع زیر بدست آمد. البته بخاطر پراکندگی شهرها و در دسترس نبودن همه منابع، امکان بررسی همه پایان‌نامه‌های مقطع کارشناسی دانشگاه‌ها فراهم نگردید.

کتاب‌ها

همانطور که بیان شد تنها کتابی که به طور مشخص به هنر «ملیله‌کاری» پرداخته‌است، کتاب «هنر ملیله‌کاری نقره» به زبان فارسی و تألیف حسن تقی پوروحید است که در سال ۱۳۹۰ منتشر شده‌است. مولف در این کتاب به معرفی شیوه‌ی اجرای ملیله‌کاری پرداخته است. این کتاب حاصل تلاش این هنرمند برجسته تبریزی است و به خوبی روش ملیله‌کاری را بیان کرده و نکات مفیدی را درباره این هنر در بردارد اما، از آنجا که موضوع آن معرفی هنر ملیله کاری است، به تحلیل فرم‌ها و نقوش نپرداخته و اطلاعات کلی درباره این رشته ی هنری بدست داده است. نگارنده در کتاب حاضر

می‌کوشد دامنه‌ی نگاهی را که استاد تقی‌پوروحید و دیگر پژوهشگران در آثار خود به معرفی هنر ملیه‌کاری داشته‌اند، با تحلیل و بررسی علمی گسترش دهد.

مقالات

اگرچه درباره‌ی فرم‌ها و نقوش ملیه‌کاری شهر زنجان و نقوش آن مقاله ویژه‌ای پیدا نشد اما مقالاتی وجود دارد که به طور موضوعی به هنر ملیه‌کاری پرداخته‌اند. گروهی نیز در قالب مقالات خود به این هنر اشاره کرده‌اند. در برخی از این مقالات مطالبی در ارتباط با موضوع این کتاب وجود دارد.

عناوین و پدیدآورندگان این مقالات عبارتند از:

- آسیب‌شناسی و مستند سازی هنر ملیه‌کاری طلا در تبریز (نگار کفیلی) - شماره ۱ نشریه آینه خیال

- معرفی ساختارشناسی و شیوه‌ی کار استادکاران سنتی چنگوم سازی (ملیه سنگسری) و بررسی علت رکود آن (محمد اسماعیل حاجی علیان) - شماره ۴۱ نشریه فرهنگ قومس

- ملیه‌کاری (نویسنده نامعلوم) - شماره ۸ نشریه صنایع دستی

- ملیه‌کاری، ظریف‌ترین هنر فلزکاری و شاخص‌ترین هنر زنجان (مریم قاسمی) - نشریه نامعلوم

- صنایع دستی مردم زنجان، مطالعه موردی ملیه‌کاری و چاقوسازی (محمدرضا بایگان و علی قشمی) - شماره ۱۲ نشریه‌ی فرهنگ مردم ایران

- هنر اسلامی، جواهرات (زهرا منفرد) - کتاب ماه هنر، بهمن ۱۳۸۳

پایان نامه‌ها

تمام پایان‌نامه‌هایی که در مورد ملیه‌کاری وجود دارد بجز یک مورد (رساله کارشناسی ارشد سمیه علیزاده)، همگی مربوط به مقطع کارشناسی هستند و از اعتبار

علمی و تحلیلی کمتری در تحلیل نقوش و فرم ها برخوردارند. عنوان و پدیدآورندگان این پایان نامه ها که درباره هنر ملیله کاری نوشته شده اند عبارتند از:

- « تحلیل زیبایی شناسانه فرم و نقش در زیورآلات ملیله طلای ایران»، سمیه علیزاده، مقطع کارشناسی ارشد، دانشگاه هنر اسلامی تبریز، که در آن به طور مورد زیورآلات ملیله طلا از دیدگاه زیبایی شناسی بررسی شده است.

- « ملیله رنجان»، سارا کریمی (۱۳۷۳)، مقطع کارشناسی، دانشگاه هنر تهران

- « تحقیق پیرامون هنر ملیله کاری در ایران از دیرباز تاکنون»، علی ابوترابی (۱۳۷۳)، مقطع کارشناسی، دانشگاه هنر تهران

- « تجلی طرح در هنر ملیله کاری»، لادن مؤید (۱۳۷۷)، مقطع کارشناسی، دانشگاه هنر تهران

- « هنر فراموش شده، تلفیق ملیله زنجان با مینا»، شهریار شکریور (۱۳۷۸)، مقطع کارشناسی، دانشگاه هنر تهران

- «ساخت گردنبندهای ملیله معرق با استفاده از طرح برگ انجیر»، حامد درخشانی (۱۳۸۰)، مقطع کارشناسی، دانشگاه هنر اصفهان

- « نگرشی بر سیر هنر ملیله کاری در ایران»، سامره حبیبی سلیمانی (۱۳۸۶)، مقطع کارشناسی، دانشگاه هنر اسلامی تبریز

- « آشنایی با هنر ملیله کاری شهر زنجان با تکیه بر طرح ها و نقوش»، سمیه عابری اصل، مقطع کارشناسی، دانشگاه غیر انتفاعی سوره تهران

منابع دیگر:

پژوهش ها و تحقیق های پراکنده، اما تقریباً مفیدی نیز توسط هنرمندان و پژوهشگران دیگر انجام شده بود که در اداره صنایع دستی و کتابخانه اداره میراث فرهنگی زنجان نگهداری می شود و برای این تحقیق بطور مستقیم یا غیرمستقیم

(اطلاعات آنها در سایر منابع موجود بود) برای این پژوهش مورد استفاده قرار گرفت. برخی از آنها عبارتند از:

- اطلس صنایع دستی زنجان (۱۳۹۲)، کتابخانه میراث فرهنگی زنجان

- جزوه بررسی ملیله و چاقوسازی زنجان (محمدحسن بافته‌چی)، سازمان صنایع دستی ایران، بهمن ۱۳۶۱

- جزوه جایگاه ملیله‌کاری در استان زنجان (مریم قاسمی‌اندروود)، سازمان صنایع دستی زنجان، ۱۳۸۱

مطالبی نیز درباره هنر ملیله‌کاری زنجان در پایگاه‌های مختلف اینترنتی وجود داشت که مورد استفاده قرار گرفته است.

روش تحقیق و گردآوری اطلاعات

چگونگی پژوهش و مطالعه در موضوع این کتاب، بیشتر استقرایی است. یعنی برای رسیدن به هدف پژوهش و شناخت ملیله زنجان از اجزای مختلف این هنر، مانند آثار ملیله‌کاری، هنرمندان، منابع محدود متنی و منابع مختلف دیگر بهره گرفته شد. آثار ارزشمند هنر ملیله‌کاری هر یک به تنهایی می‌توانند یک منبع برای شناسایی نقوش و فرم‌ها باشند تا بتوان با استفاده از آنها در کنار سخنان اساتید ملیله‌کار که سالهای بسیار از عمر خود را وقف تلاش در این وادی کرده‌اند و هر کدام یک منبع گویا به شمار می‌روند به شناخت و تحلیل رسید.

در این کتاب همزمان با وصف موضوع و تبیین آنچه مورد نظر است به ارزیابی نقوش و فرم‌ها خواهیم پرداخت. در ادامه نیز هر نقش و فرم را در ملیله‌کاری زنجان تحلیل کرده و به نقد علمی خواهیم پرداخت. روش گردآوری اطلاعات به این صورت بوده است که برای رسیدن به هدف از هر دو گروه منابع اصلی (آثار موجود و محصولات این رشته و اساتید فن) و منابع فرعی (آثار مکتوب اندک و تصاویری که وجود دارد) استفاده

شده است. بنابراین برای رسیدن به نتیجه بهتر اطلاعات از منابع زیر گردآوری شده و با توجه به شناخت نگارنده از ملیله کاری، بخشی از مطالب نیز تألیف و نوشته شده است.

۱- منابع شنیداری و دیداری

- مصاحبه مستقیم و غیرمستقیم با اساتید ملیله کار زنجان و فروشندگان صنایع دستی. بصورت مستقیم (مصاحبه تلفنی و یا حضور در شهر زنجان و کارگاهها و فروشگاهها) و غیر مستقیم (چون دسترسی به برخی اساتید بدلایلی همچون خانه نشینی و فعالیت و یا در دسترس نبودن ایشان مصاحبه مستقیم مقدور نگردید، از مصاحبه هایی که محققان پیشتر با برخی اساتید انجام داده و یا مطالبی که بیان کرده بودند بهره برده شد که منابع ذکر خواهد گردید).

- آثار ملیله کاری زنجان که در ویتترین های فروشگاهها، موزه ها، منازل و یا کلکسیون های شخصی نگهداری میشود. تا جایی که قابل دسترس محقق برای مطالعه و یا عکاسی بود.

- تصاویر شامل فیلم ها و عکس های موجود از ملیله کاری زنجان

۲- منابع نوشتاری

- کتاب های اندک موجود که اطلاعاتی درباره ملیله کاری داشت.

- مقالات موجود در آرشیو نشریات با موضوع ملیله کاری

۳- منابع دیگر

- منابع دیگری همچون اینترنت و اطلاعات سایت های مفید

- اطلاعات و تجربیات شخصی مؤلف مبتنی بر آموزش و شاگردی اساتید در مقاطع کارشناسی و کارشناسی ارشد در هنر ملیله کاری

شیوهی جمع آوری اطلاعات در مطالعه‌ی میدانی به این صورت بوده است که علاوه بر عکاسی از آثار ملیله‌کاری و آثار موجود، ملیله‌کارانی که امکان ارتباط با آنها وجود داشته و در دسترس بودند شناسایی شدند. سپس نگارنده پرسشنامه‌ای را تهیه کرده و با روش مصاحبه‌ی حضوری اقدام به تکمیل این پرسشنامه‌ها نموده است. تلاش گردید گروه مصاحبه‌شونده از میان ملیله‌کاران مجرب و برجسته‌ی شهر زنجان انتخاب شوند تا اطلاعات بدست آمده از صحت بیشتری برخوردار باشد. در نهایت تعداد ۲۰ پرسشنامه توسط ایشان کامل شد و نتایج آن ثبت گردید. سپس با مطالعه و مقایسه‌ی اطلاعات موجود در این پرسشنامه‌ها نقوش و فرم‌های پر کاربرد شناسایی شده و اسامی مختلف ویژگی‌ها و محل کاربرد هر یک بدست آمد. در بسیاری از موارد مشابهت‌هایی در این زمینه وجود داشت و همچنین در مواردی وجود سلیقه‌های شخصی نیز برای نامگذاری مشاهده گردید.

این گروه مصاحبه‌شونده دارای بازه‌ی سنی ۳۹ تا ۷۵ سال و از آقایان ملیله‌کار شهر زنجان انتخاب شدند. آنها همگی از افراد شناخته‌شده‌ی بازار ملیله‌کاری زنجان بودند. از این میان پس از حذف موارد کاملاً مشابه از نظرات هر یک در نگارش ویژگی‌ها و شیوه‌ی کار ملیله زنجان استفاده شد و نام‌هایی که تعداد ۱۲ نفر از آنها برای نقوش و فرم‌های مورد استفاده در این هنر ذکر کردند همراه با ذکر نام هنرمند در فصل سوم این کتاب در جداول مشخصی آورده شده است.

از جمله موانع موجود در به هدف رسیدن می‌توان به عدم همکاری تعداد انگشت شماری از ملیله‌کاران در انتقال اطلاعات این رشته‌ی هنری اشاره کرد. آنها وجود سوگندی شفاهی را بین برخی از ملیله‌کاران زنجان مبنی بر عدم آموزش این هنر به هنرجویان غیر زنجانی بعنوان دلیل ذکر می‌کردند. در دسترس نبودن گروهی از ملیله‌کاران بخاطر تعطیلی کارگاه‌های شخصی و یا کهولت سن مانع دیگر پیشرفت این پژوهش بود. و مانع سوم برای افزایش تعداد مصاحبه‌شوندگان عدم امکان مصاحبه با

بانوان ملیله کار زنجانی بود. زیرا این گروه از ملیله کاران در کارگاههای خانگی مشغول به فعالیت هستند و بخاطر شخصی بودن فضای فعالیت، امکان انجام مصاحبه با آنها فراهم نگردید.

این مطالعه و پژوهش در بازه‌ی زمانی مهرماه ۱۳۹۱ تا دیماه ۱۳۹۲ شمسی انجام شده و مطالعات میدانی آن در شهرهای زنجان و تبریز صورت گرفته است. مکان‌هایی که در شهر زنجان هدف مطالعه بود عبارتند از: موزه‌ی مردم شناسی، موزه‌ی صنایع دستی، فروشگاه و منابع متنی موجود در اداره‌ی صنایع دستی، فروشگاه‌های صنایع دستی و محصولات ملیله، کتابخانه‌ی اداره کل میراث فرهنگی گردشگری و صنایع دستی، بازار سنتی کارگاه‌های فعال ملیله کاری و در شهر تبریز: بازار و آثار پراکنده‌ی موجود در فروشگاه‌های سطح شهر بودند.

برای جمع‌آوری تصاویر علاوه بر عکاسی توسط نگارنده از آثار ملیله کاری و مراحل ساخت، از تصاویر موجود در سایت‌های اینترنتی، منابع موجود در کتابخانه‌های مختلف و آلبوم‌های شخصی ملیله کاران کمک گرفته شد و در نهایت از بین بیش از ۸۰۰ تصویر بدست آمده نقوش و فرم‌های پر کاربرد شناسایی شده و تصاویر مورد نیاز در بخش‌های مختلف این کار مورد استفاده قرار گرفت.

نگارنده امیدوار است این اثر کوچک، بتواند سهمی هرچند اندک را در شناخت و حفظ یکی از هنرهای ارزشمند ایران زمین داشته باشد. امید است مخاطبین گرانقدر و اساتید ارجمند کاستی‌ها را با نگاه خطاپوش بنگرند.